מדרש אגדה — כי תצא

כי תצא למלחמה. אינו אומר במלחמת מצוה ובכיבוש הארץ, שכבר הקב"ה אמר עליהם לא תחיה כל נשמה (דברים כ טז): אשת יפת תואר. בין בתולה ובין בעולה ובין אשת איש ובין פנויה: והבאתה אל תוך ביתך. למה התיר הקב"ה ליקח גויה במלחמה, כדי שלא ישכב עמה בגויות, וכל כך למה בעבור יצר הרע, אמר מוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות, ולא יאכלו בשר תמותות נבלות: וגלחה את ראשה. לכך צוה הקב"ה לעשות כך, שתתגנה בעיניו ולא יקחנה: ועשתה את צפרניה. לשון ריבוי, מה גילוח כיעור, אף עשיית צפרנים כיעור: והסירה את שמלת שביה. הם היו טמאים מע"ז: ובכתה את אביה ואת אמה. ממש: ויש אומרים זה ע"ז שלה, שנאמר אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני (ירמי' ב כז): ירח ימים. כדי שתסיח שם ע"ז מפיה, ולכך חייבה שתתגנה עליו ואחר כל אלה אם חפץ בה יגיירנה ויקחנה לאשה, ואחר שיגיירנה ובעלנה אם לא חפץ ללקחה לאשה יניחנה בת חורין ואל יחזיקנה כשפחה ואין לו רשות למכרה, שנאמר והיה אם לא חפצת בה: לא תתעמר בה. תחת אשר עניתה. שאין עושה לו שום עבדות. מהו תתעמר בה לשון שימוש, שכן במקום פרס קוראין למקום שמשתמשין עמיתרא: כי תהיין לאיש שתי נשים וגו'. וכי יש אהובה לפני המקום או שנואה, אלא אהובה בנישואיה ושנואה בנישואיה, כגון יפת תואר שעליה נאמרה שנואה, אי נמי חייבי לאוין: והיה ביום הנחילו את בניו. וכי ביום מנחילין ובלילה אין מנחילין נחלות, אלא לשה בני אדם שנכנסו לבקר את החולה אם הם רוצים עושים עצמם בית דין, ואם רוצים עושין עצמם עדים, ואין יכולין לעשות עוד דין, לפי שאין דין בלילה: לא יוכל לבכר את בן האהובה. שהוא בכור במקום שיש לשנואה בן: יכיר. יכירנו לאחרים שיאמר להם זה בני בכור: לתת לו פי שנים. כאחד שאם היו שני בנים יעשו מכל נכסי אביהם שלשה חלקים ויטול הבכור שני חלקים והפשוט חלק אחד: בכל אשר ימצא לו. מלמד שאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק: כי היא ראשית אנו לו משפט הבכורה. מכאן אמרו בן הבא אחר נפלים בכור לנחלה ואין בכור לכהן, שנאמר כי הוא ראשית אנו, יצא נפל שאין הנפש מתאוננת עליו: ד"א כי תהיינה לאיש שתי נשים. אלו רחל ולאה האחת אהובה, שנאמר ויאהב גם את רחל מלאה (בראשית כט ל), והאחת שנואה, שנאמר וירא ה' כי שנואה לאה (שם שם לא): והיה הבן הבכור לשנואה. זה ראובן שהיה בכור לאה: והיה ביום הנחילו את בניו. כשבא להנחיל ארץ ישראל בשעת מיתתו, לא יוכל לבכר את יוסף שהיה בן רחל במקום שהיה ראובן, אעפ"י שאמר ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך (שם מה כב), לא נקרא יוסף בכור יעקב אלא ראובן: כי את הבכור בן השנואה יכיר. שנאמר ראובן בכרי אתה (שם מ"ט ב'), הכירו לכל כי הוא ראשית אונו ולו לראובן משפט הבכורה ולא ליוסף משפט הבכורה. שנאמר כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכורה ליוסף (דה"א ה' ב'), ולא להתייחס [לבכורה] (שם שם א), שלא נקרא ליוסף בכור יעקב כי אם ראובן, שנאמר ויהיו בני ראובן בכור ישראל)במדבר א ב) (ראובן): כי יהיה לאיש בן סורר ומורה. בן סמוך (לבגרות) [לגבורת] ולא איש קטן פטור שלא נכנס לכלל מצות. מכאן אמרו חכמים מאימתי נעשה בן סורר ומורה משיביא שתי שערות ועד שיקיף שער התחתון, הקפת גיד ולא הקפת של בצים. וכל ימיו אינו אלא שלשה חדשים בלבד: איננו שומע בקול אביו ובקול אמו. אינו נעשה בן סורר ומורה עד שירצו שניהם: ויסרו אתו. מתרין בו בפני שנים ומלקין אותו בפני שלשה, ואם אחר שלקה לא ישמע אליהם מוליכין אותו לבית דין, שנאמר ותפשו בו אביו ואמו (פסוק י"ט): היה אחד מהם גידם או חיגר או אלם או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר ותפשו בו אביו ואמו. ולא גידמין, והוציאו אותו ולא חיגרין, ואמרו אל זקני עירו ולא אלמין, בנינו זה, ולא סומא, איננו שומע בקולנו ולא חרשין: זולל וסבא. אינו נעשה בן סורר ומורה אלא עד שיאכל בשר וישתה יין, שנאמר זולל וסבא, וכתיב אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו (משלי כ"ג כ'): ומאימתי הוא חייב, משיאכל חצי מנה בשר וישתה לוג יין מיין מאיטלקי: ירגמהו כל אנשי עירו באבנים. וכי מפני זה שאכל חצי מנה בשר ושתה לוג יין נסקל, אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף גומר בנכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב: וכי יהיה באיש חטא משפט מות והמות. זה במברך השם הכתוב מדבר, אחר שנסקל צוה לתלותו, שנאמר ותלית אותו על עץ: אותו. בלא כסותו. עץ. שומע אני בין תלוש בין מחובר, תלמוד לומר כי קבר תקברנו, מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שהוא מחוסר קציצה וקבורה. וכיצד תולין אותו משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו וממיתין אותו ואחר כך תולין אותו. אחד קושר ואחד מתיר כדי לקיים בו מצות תלייה: כיצד תולין אותו משקיעין את הקורה בארץ, והעץ יוצא ממנה, ומקיף שתי ידיו זו על זו, ותולה אותו ומתירין אותו מיד, ואם לאו עוברים בלא תעשה, שנאמר לא תלין נבלתו על העץ, מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה: כי קללת אלהים תלוי. שאומרים מפני מה זה תלוי, על שבירך את השם ונסקל, וכל הנסקלין נתלין, מה מקלל זה בסקילה והוא נתלה, אף כל הנסקלין נתלין:

והתעלמת מהם. וכתוב אחד אומר לא תוכל להתעלם (פסוק ג'), כיצד יתקיימו השני מקראות הללו, אם כהן והוא בבית הקברות או זקן [ואינו] לפי כבודו, אז והתעלמת, ואם לאו לא תוכל להתעלם: השב תשיבם לאחיך. אפילו מאה פעמים: והיה עמך עד דרוש אחיך אותו. דורשהו אם [רמאי הוא אם] אינו רמאי, ואל תתן לו עד שיתן לך סימנים: והשבותו לו. שאם היה הוא בעצמו תועה יראה

להשיבו אל הדרך שיכיר: לא יהיה כלי גבר על אשה. ונכנס למקום אנשים לזנות: וכן לא ילבש גבר שמלת אשה. והוא יכנס במקום הנשים לזנות: ד"א לא ילבש גבר. שלא יעביר בגית השחי ובית הערוה בתער כדרך שהנשים עושים: כי יקרא קל צפור. מכאן שאינו חייב לחפש אחריו: בדרך. פרט למזומן: לא תקח האם על הבנים. בזמן שהיא עליהם הרי הוא בלא תקח, ואם אינה עליהם ויכול לתפשה אינו חייב לשלחה: שלח תשלח. אפילו מאה פעמים: למען ייטב לך. בעולם הזה, ואחר כך והארכתי ימים לעולם שכולו ארוך וחיים: בוא וראה מתן שכרן של מצות, זאת מצוה קלה שאין בה חסרון כיס [כך], קך וחומר שאר מצות שיש בהם חסרון כיס: ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו. ראוי היה זה משׁשׁת ימי בראשית אלא הזהר שלא תגלגל חובה זו על ידך ותקרא חייב: פן תקדש. פן תוקד באש. מכאן שבלאי הכרם אסורים בהנאה: לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו. לפי שאין כוחם שוה, לפי שהשור מעלה גרה, ונראה לחמור כאלו אוכלי ויהיה לחמור צער, וצער בעלי חיים אסור: צמר ופשתים יחדיו. ולמה אלא מפני שקין הביא ממותר מאכלו מזרע פשתן והביאו לה' מנחה, והבל הביא מבכורות צאנו שלא נגזזו מנחה לה', ונתקבל מנחתו של הבל, ולא נתקבל מנחתו של קין, אמר הקב"ה יהא מנחתן של אלו דוגמא לדורות משום שלא נשתוו כך לא יתערבו במלבושי שעטנז. אין כלאים מן התורה עד שיהיה שוע וטווי ונוז והוא ארוג. אבל מדברי סופרים התפירה מן הטווי הוא במקום ארוג והלבדים אעפ"י שאין להם משום טווי וארוג יש בהם משום שוע: גדילים תעשה לך. סמך הכתוב לכלאים, שהכלאים על הציצית מותר לעשות הסדין של פשתן ציצית של צמר, אבל חכמים פטרו הסדין להטיל בהם הציצית משום כחות לילה: על ארבע כנפות כסותך. ולא בעלת שש ולא בעלת חמש: כסותך. ולא שאולה: אשר תכסה בה. מצות ציצית אפילו בסומא: ולא מצאתי לה בתולים. כלומר שמביא הבעל עדים שזינתה לאחר שנתארסה בבית אבהי: ולקח אבי הנערה ואמה. שיביאו עדים שיזימו לעידי הבעל: ופרשו השמלה. שיהיו הדברים מחוורים כשמלה כי עידי שקר הם: ויסרו אותו. זו מלקות: ואם אמת היה. שלא יכול הבעל להזימם ולא כדי להכחישם חייבת סקילה: כי עשתה נבלה בישראל. לאחר שהיתה מאורסת לו. מכאן אתה אומר שזינתה והיא פנויה שאין עליה שום חיוב, שכן כתיב עליה כי יפתה איש (נערה) [בתולה] (שמות כ"ב ט"ו): ומתו גם שניהם. בחנק: ומהו גם, שאם היתה מעוברת אין ממתינים לה עד שתלד: כי כאשר יקום איש. וכי מה למדנו מרוצח. אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד, מקיש רוצח לנערה המאורשה, מנין שניתן להצילה בנפשו, דכתיב ואין מושיעה לה, מושיע לה בכל דבר שאתה יכול להושיעה: ולא תהיה לאשה. מה בין אונס למפתה, במפתה לא נאמר בו ולו תהיה לאשה, שאם רוצה לא יקחנה ואם יקחנה יכול לשלחה, אבל אונס שותה בעציצו, אפילו סומא אפילו בעלת מום, יקחנה בעל כרחו. ולא יוכל לשלחה כל ימיו:

לא יקח איש את אשת אביו. אזהרה אחר מיתת אביו: ערות אשת אביך לא תגלה. בחיי איבו. תרי קראי למה לי, לאורויי שחייב על אשת אביו בחייו, ואידך שחייב נמי לאחר מיתת אביו: ולא יגלה כנף אביו. באנוסת אביו ובמפותת אביו הכתוב מדבר דברי ר' יהודה, וחכ"א כנף הראוי לאביו, כלומר אביו שראה כנף הראוי לו ועובר עליו בשלשה לאוין לאו של דודתו: לא יבוא פצוע דכה. נאמר לא יבוא פצוע דכה, ונאמר לא יבוא ממזר, מה להלן בידי (שמים) [אדם], אף כאן בידי שמים: פצוע. בכולן, בין שנפצע הגיד בין שנפצעו חוטי הביצים: דכה. בין שנידך הגיד בין שנידכו הבצים: כרות. בין שנכרת הגיד בין שנכרתו חוטי הבצים. ומנין שבאותו מקום דומיא דכרות שפכה מה להלן מאותו מקום אף פצוע דכה מאותו מקום: והתם מנין דכתיב כרות שפכה שעל ידי כריתה שלא על ידי כריתה מלקה לאפוקי משאר מקומות שבין כך ובין כך שופך: בקהל ה'. ליקח בת ישראל שהוא ממזר וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות שאינם יכולים ליקח בת ישראל. ומנין הוא נעשה ממזר מחייבי מיתות בית דין: ויש אומרים מחייבי כריתות, מאן דאמר שהוא ממחייבי כריתות משום דסמוך ליה לא יגלה כנף אביו, ומוקמינא באנוסת אביו, ומאן דאמר ממחייבי מיתת בית דין דאוקימנא לא יקח איש את אשת אביו שהוא ממחייבי מיתות בין דין: לא יבא עמוני ומואבי. גר עמוני הבא מהם לא יכול ליקח בת ישראל: על דבר אשר לא קדמו אתכם. לא זכרו הטובה שעשה אברהם ללוט, שאלמלא אברהם לא נמלט לוט מסדום, שנאמר ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט מתך ההפכה, (בראשית יט כט), והם לא באו מעולם אלמלא לא ניצל לוט: ועוד אשר שכר עליך. אבל הנשים אם מתגיירות יכול ישראל לישא מהם, כי הלכה שעמוני אסור ולא עמונית, מואבי אסור ולא מואבית, מפני שאין דרכם לקדם נשים לפני אנשים, שנאמר כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מה יד): לא תדרוש שלומם. שאם באו להלחם על עירם לא יקראו להם תחלה לשלום: וטובתם. שיכרתו כל עצי מאכל שלהם: לא תתעב אדומי לא תתעב מצרי. גרים הבאים דור שלישי יכולים ליקח בת ישראל: ויצא אל מחוץ למחנה. איזה חוץ, זה מחנה שכינה: לא יבא אל תוך המחנה. זה מחנה לוייה. מכאן לבעל קרי שמשתלח חוץ לשני מחנות: והיה לפנות ערב. טרם ביאת השמש יטבול ולא יהיה טהור עד שיעריב עליו השמש, שנא' וכבוא השמש: ויתד תהיה לך על אזנך. אינו אומר זיינך [אלא] אזנך, מכאן אמרו לכך נעשו אצבעותיו של אדם כיתידות, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון ישים אצבעותיו על אזניו שלא ישמע אותו: לא תסגיר עבד על אדוניו. בעבד הכנעני הבורח מחוצה לארץ לארץ ישראל: ומחיר כלב. שאם חלקו אחיו או שותפין ונטל זה בחלקו טלה כנגד כלב, אותו טלה אינו ראוי לקרבן. אבל ראוי הוא לבדק הבית, שלכך נאמר לכל נדר: גם שניהם. לרבות חילופיהן שהוא כיוצא בהם: